

ADOLF VON SCHWARZENBERG A HADVEZÉR*

A tizenöt éves háborúban a keresztény hadsereg nem alkotott egységes szervezetet. A különböző felségjogon felfogadott, különböző nemzetiségű katonák hatékonysága, harcértéke is igen eltérő volt. Ezért a bonyolult összetételű had vezetése, irányítása az összecsapásokban és ostromoknál, ellátásuk és mindennapjaik megszervezése komoly feladatot jelentett abban a korban (is), amiért az Obrist-Feldmarschall volt a felelős. A keresztény haderő irányításának, „idegközpontjának” szála az ő kezében futottak össze. Mai fogalmaink szerint egyszerre tekinthetnénk vezérkari főnöknek és sereget vezénylő magas rangú parancsnoknak, mivel feladatai és funkciói igen szerteágazóak voltak. Nem csupán megszabta a hadműveletek egészét, de személyesen vezette, irányította a rábízott katonaságot, ezért rátermettségétől egy-egy hadjárat sikere függhetett. Részt kellett vennie a hadi tanácskozásokon, és amennyiben az uralkodó nem nevezett ki az Obrist-Feldgeneral, azaz a legfőbb parancsnok mellé közvetlenül helyettest, automatikusan kötelessége lett e tisztség feladatainak átvétele is. Az Obrist-Feldmarschall a lovasság főparancsnokaként valamennyi lovas egységnek és azok tisztjeinek parancsolt. Ügyelnie kellett mind a lovasságnál, mind a gyalogságnál a katonai igazságszolgáltatás gyakorlására is. A tábor rendjét, fegyelmét és tisztaságát – együttműködve az Obrist-Profossal – a tábori rendtartás¹ pontjai alapján igyekezett fenntartani. Az abban szereplő instrukciók alapján az Obrist-Zeugmeisterrel közösen kijelölte, ellenőrizte a sereg útvonalát és vonulási rendjét. A sereg létszámáról pontos jegyzéket kellett vezetnie. Feladatai közé tartozott, hogy felügyeljen a katonai tábor ellátásában kulcsszerepet játszó markotányosokra együttműködve az Obrist-Profiantmeisterrel. Biztosítania kellett a tábori piac és a portékákat szállító kalmárok védelmét. Köteles volt azt is felügyelni, hogy az árujukat kínálók az élelemrendtartásnak megfelelő áron és mérési csalás nélkül kínálják a táborba hozott cikkeket. Az árusításra jogosultaknak engedélyt kellett kiállítania, s a büntetésükkel és helypénzükkel kapcsolatos ügyek is hozzá tartoztak, bár utóbbi esetben meg kellett egyeznie a főprofossal. A táborhelyeket és azok elosztását az Obrist-Quartiermeister segítségével határozta meg. Feladatköréhez tartozott a hadműveletek megtervezése és levezénylése: a felvonulás- és a csatarend (Zug- und Schlachtordnung), az ostromok idején a tüzéség és a sáncok felállításának ellenőrzése, valamint irányítása, szintén az Obrist-Zeugmeisterrel együttműködve. A tábor őrzésének megszervezése és a riadóhelyek kijelölése is hatáskörébe tartozott. Ebbéli feladatában az Obrist-Rumormeister segítette.² Feladatának sikeres ellátásához és az esetleges zsoldoslázadások elfojtásához, illetve letöréséhez egy zászló

* Tanulmányom a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00010/14/2. Szeretnék köszönetet mondani Biacsi Mónikának a segítségért.

¹ Leonhard Fronspurger 1573-ban kiadott művében található egy 55 cikkelyből álló tábori rendtartás. *Fronspurger 1573. XIX^a–XXIII^b*. A tizenöt éves háború időszakából egy átdolgozott tábori rendtartás maradt fenn. Mátyás főherceg által kibocsátott tábori rendtartás, 1600. szeptember 1. ÖStA KA AFA 1600/9/3.

² ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best. 597/1598.; ÖStA KA AFA 1598/7/4; *Schwendi* 1594. 142–154. o.; *Meynert* 1854. 116–118. o.; *Redlich* 1954. 233. o.; *Pálffy* 1997. 48–49., 159–163. o.

lovast (Rehnfahne) rendelt ki az uralkodó.³ Mindezeket figyelembe véve nem csodálkozhatunk azon, hogy maga Schwarzenberg is úgy vélte, hogy a tisztség betöltéséhez egy magasán kvalifikált, hadakozásban jártas személyre van szükség.⁴

Az Obrist-Feldmarschalli feladat ellátásához tehát megfelelő katonai ismeretekkel, vezetői adottságokkal és magasabb katonai szemmértékkel rendelkező személyre volt szükség. A prágai udvarban 1595 szeptemberében felmerült Adolf von Schwarzenberg neve,⁵ Karl von Mansfeld megüresedett Obrist-Feldgeneral helyettesi tisztségének betöltésére.⁶ Erre azonban ekkor még nem került sor, de a következő esztendőben kinevezték a keresztény had Obrist-Feldmarschalljává, mely hivatalát 1596. június 15-től látta el.⁷ Majd mivel a korban nem beszélhetünk katonai rangokról, illetve rendfokozatokról, hanem csak egy-egy hadjárat idejére bizonyos feladatok elvégzésével és az ehhez tartozó jogokkal felruházott tisztségekről, még három alkalommal, 1598-ban, 1599-ben és 1600-ban töltötte be ezt a pozíciót.⁸

Térjünk vissza röviden az 1596. esztendőhöz! A hadjárat vezetésével megbízott Miksa főherceg Obrist-Feldgeneral május 16-án javasolta az uralkodónak, hogy Obrist-Feldmarschallá Melchior von Redernt nevezzék ki. Schwarzenbergnek az Obrist-Zeugmeisterséget szánta.⁹ Sajnos pontosan nem tudjuk mi történt (Redern nem vállalta a megbízást vagy az uralkodó nem egyezett bele öccse javaslatába), de tény, hogy az Udvari Haditanács által június 15-én kibocsátott levelében a tanácskozársra hívtak között Schwarzenberget Obrist-Feldmarschallként említik.¹⁰ Az eredetileg Miksa által neki szánt tisztséget Johann Pernsteinnel töltötték be.¹¹ Redern mint a *Hoffahne* felett parancsnokló *Hofmarschall* és a mezei hadhoz rendelt haditanácsos vett részt a hadjáratban.¹²

Hogyan tudott Schwarzenberg megfelelni a tisztségéből fakadó nehézségeknek, és az előre meghatározott stratégiai elvárásoknak, elveknek? Ehhez három különböző, ám egymással összefüggő szempontból vizsgálom hadvezéri tevékenységét: kis létszámú erőkkel végrehajtott támadásokban, hadjáratokban, nagy létszámú had ostromműveleteit vezetve, s nagy nyílt mezei összecsapásban.

Schwarzenberg a rendelkezésére álló bármilyen kis létszámú erővel igyekezett még az oszmán főserég hadszíntéren való megjelenése előtt eredményeket elérni. Ennek egyik lehetséges módja az volt, hogy az addig jószerivel holtidőnek tekintett tavaszi, késő őszi és téli hónapokra is kiterjesszék a hadakozást. A tizenöt éves háború folyamán több olyan

³ A *Rehnfahnéról*: ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best. 720/1602.

⁴ ÖStA KA AFA 1596/2/4.

⁵ A másik lehetséges jelölt Gianfrancesco Aldobrandini helyettese, Paolo Sforza volt. *Banfi* 1939. 7–9., 17., 29. o.

⁶ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 194. Fol. 15^v. №. 108.

⁷ ÖStA KA AFA 1596/6/7.; ÖStA KA AFA 1596/12/ad6f.

⁸ ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best. 597/1598.; ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best. 636/1599.; ÖStA KA AFA 1599/6/6.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 205. Fol. 17^v. №. 134.; *Schwarzenberg* 1963. 107. o.; *Pálffy – Perger* 1998. 245–246. o. Az 1600. évi kinevezéssel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy valószínűleg nem történt meg, hiszen a megállapodás előtt július 29-én Schwarzenberg meghalt. Az azonban biztos, hogy június végén jelezte az Udvari Haditanács felé azon szándékát, hogy tárgyalni kíván a posztról.

⁹ ÖStA KA AFA 1596/5/ad41e.

¹⁰ ÖStA KA AFA 1596/6/7.; 1596/12/ad6f.

¹¹ ÖStA KA AFA 1596/12/ad6f.

¹² Uo.

szakvélemény is készült, amely egyrészt stratégiai, másrészt finánciális¹³ okokra hivatkozva javasolta, hogy az Udvar tartson mezei csapatokat szolgálatában télen és tavaszszal is. Ezek aztán még az oszmán főserég magyar területre érkezése előtt, illetve eltávazás után hadműveletekbe kezdhettek volna. A hadjárat megkezdésének időpontjára a tavaszt, egészen pontosan április hónapot javasolta Geizkofler az 1597 januárjában II. Rudolfhoz eljuttatott jelentésében. Karl von Liechtenstein 1601 késő őszen készült tervezetében szintén ezt az időpontot találta a legalkalmasabbnak a hadakozás elkezdésére.¹⁴ Az 1600. december 12-én és 13-án Bécsben tartott hadi tanácskozás résztvevői egy hónappal későbbre – tehát májusra – javasolták a következő évi hadjárat kezdetét.¹⁵ Általánosságban a hadműveletek tavaszi megkezdése mellett foglalt állást Prépostváry Bálint egri főkapitány, aki 1594. január 24-i keltezésű tervezetében Esztergom, Hatvan, majd e várak elfoglalása után Buda és Pest ostromának megkezdését, lehetőség szerint, mielőbbi időpontban tartotta célszerűnek, mivel „az teőreők chazar derek hada Zinan Passa melle az arpa eresnek eleötte el nem érkezhetyk.”¹⁶ A Belső-Ausztriai Haditanács elnöke, Hans Friedrich von Trautmannsdorf 1601 februárjában készített szakvéleményében azt javasolta, hogy Ferdinánd főherceg a Kanizsa elleni hadjáratot minél hamarabb indítsa meg, mert az oszmán csapatok a gabonaérés előtti élelmiszerhiány miatt csak nehezen tudnának a vár felmentésére indulni.¹⁷ Hasonló módon, a hadjárat korai megindítását vélték célszerűnek az 1595. január 3-i, illetve az 1602 februárjában keltezett emlékiratok névtelen összeállítói,¹⁸ valamint az V. Pál pápa kezdeményezésére elkészített Szent Liga-tervezet is, amely azonban már a Bocskai István hajdúi elleni támadást javasolta erre az időszakra.¹⁹

Nicolaus Gabelmann egy szeptember 6-i emlékiratában Mátyás főherceget és az Udvari Haditanács tagjait a hadműveletek folytatásáról, azaz Buda még az évi, késő őszi–kora téli ostromának szükségességéről kívánta meggyőzni. Az iratban pontokba szedve összegyűjtötte az ezt ellenzők véleményét, majd tétélesen és példákat hozva igyekezett ezeket megválaszolni és a kétkedőket meggyőzni és befolyásolni. A hatodik pontból kiderül, hogy az ellenzők későinek tartották már az időt a hadjárat további folytatásához. Gabelmann válaszában kétszer is kitért erre a kérdésre. Egyrészt megfogalmazása szerint „télen is sok minden történhet, és nyolc napot a harcmezőn maradni nem lehetetlen, az ellenségnek pedig ehhez semmi kedve.” Másrészt kifejtette, hogy „két hónap hosszú idő, és ahol ennyi ezer fej és kéz együtt van, [ott] semmi sem lehetetlen, ami emberi.”²⁰

Talán meglepő, de tény és teljesen ésszerű szándéknak tekinthető, hogy az Oszmán Birodalom hadvezetése is szerette volna a már említett július és október vége közötti mintegy négy hónapos hadjáratra szánható időt megnövelni, kitolni. Ennek egyik lehetséges módzatának tekintették, hogy a főserég egy része, nem egyszer pedig a tatár csapatok is vagy a Hódoltság, vagy az azzal szomszédos tartományok területén vonuljanak

¹³ Heischmann 1925. 27–50., 101–105., 109–111. o.

¹⁴ Heischmann 1925. 34., 39. o.

¹⁵ ÖStA KA AFA 1600/12/7.

¹⁶ Tóth 2004. 9. o.

¹⁷ Antonitsch 1975. 291. o.

¹⁸ ÖStA KA AFA 1595/13/1; Heischmann 1925. 43. o.

¹⁹ Vocelka 1985. 232–233. o.

²⁰ ÖStA HHStA Hungarica H AA Fasc. 127. Fol. 47^r–55^r

téli szállásra.²¹ Másrészt magára a hadműveleti idő kiterjesztésére is történtek javaslatok. 1597 szeptemberének végén és októberének elején Szaturdzsi Mehmed ötödvezírt, magyarországi szerdárt egy Esztergom elleni támadásra a következőképpen igyekeztek rávenni: „mivel Kászim napjáig is van idő, de meg utána lesz a kis nyár, s mivel az ellenség az évben nem nagyszámú, azért insallah! ha ellene indulnak, sikerül azt elfoglalni.”²² Szamosközy István lejegyezte, hogy a Székesfehérvár körüli ütközetekből (1601. október 10–15.) megfutott janicsárok egyebek mellett a következőket ígérték Jemiscsi Hasszán nagyvezírnek: „Kazim-giun, azaz Szt.-Demeter nap után tizenötöd napig minden esztendőnként tovább vetjük az hadakozás napját, úgy hogy senki ez meghatározott napig az császár [ti. a szultán] hadakozásátul meg ne vohassa magát.”²³

Megállapítható, hogy 1594-et követően a keresztény seregek sem indítottak tavaszszal hadjáratot. Hiába is terveztek volna bármit. Egyrészt az időjárás és annak a környezetre gyakorolt hatása nem tette lehetővé a nagyobb seregek mozgását, mint ahogyan ezt Istvánffy 1598. évre vonatkozóan lejegyezte: „mind az egész télen arra figyelmeztettek, seregeket mustrálván és próbálván, és amely szükségesek valának, idején megszerezvén. De a térdig érő hó mind az egész télig tarta, tavasz elején pedig elolvadván s esővel megegyeledvén, az utakat igen akadályosokká s alkalmatlanokká tette vala, úgy hogy az had az telelőhelyekről ki nem vitethetnék.”²⁴ Másrészt – az oszmán seregekhez hasonlóan – a keresztény hadak is lassan gyülekeztek, késve, nyár végére vagy az ősz kezdetén érkeztek meg a hadszíntérre. Így csak azok a már leharcolt erők álltak rendelkezésre, amelyeket az Udvari Haditanács nem oszlatott fel vagy nem vonultak haza, és a Magyar Királyságban vagy az azzal közvetlenül szomszédos örökös tartományokban teleltek ki. Schwarzenberg tehát a tavaszi hónapokban ezeket a csapatokat vehette be kisebb akciók végrehajtására, azaz a Bécsset fenyegető vagy a Budát védő erősségek elfoglalására. Három, a *Fuggerzeitung*ban található 1598 májusában keltezett híradásban azt olvashatjuk, hogy hozzávetőlegesen 10 000 lovassal és gyalogossal Székesfehérvárra akart támadni. Katonáival május 12-én korán reggel ért oda, ám az őrség észrevette őket. Heves összecsapás vette kezdetét, amelyben a császári-királyi csapatok az oszmán katonaságot a hidig visszaüldözték, és majdnem betörték a külvárosba is. A megfutott katonák annyira összetorlódtak, hogy sokan közülük a hídról a vizesárokba estek és ott pusztultak. Schwarzenberg ennek ellenére sem vállalkozhatott az ostromra, így a másnapi újabb felderítőszemle után elvonult hadaival.²⁵

Schwarzenberg egy évvel később április közepén hadba indult katonáival. Egy 1599. április 20-án Esztergomból küldött jelentés szerint 8000 fős hadával április 16-án indult el, hogy meglepetésszerű támadást intézzen Buda ellen. A vár őrsége azonban tudomást szerzett a keresztény csapatok közeledéséről, így Schwarzenberg, Pálffy Miklós és Nádasdy Ferenc úgy határozott, hogy megpróbálnak rajtaütni a zsámbéki palánkon. Ez

²¹ *Kjátib Cselebi* 1916. 200–388. o., passim; *Pecsevi* 1916. 71–193. o., passim.; *Szakály* 1981. 150. o.; *Szakály* 1983. 664. o.; *Tóth* 1985. 770. o.; *Ivanics* 1994. 140–148. o.; *Tóth* 2000. passim.; *Varga* 2009. 169. o.

²² *Kjátib Cselebi* 1916. 269. o. Ibrahim Pecsevi tarikhjában ugyanerről a következőket írta: „mivel Kászim napjához még húsz napnál több volt hátra, azért az időjárás kedvezőre fordulását türelemmel várták.” *Pecsevi* 1916. 141. o. Meg kell jegyezni, hogy *Kjátib Cselebi* már az 1593. évről szóló leírásában is említést tett erről az úgynevezett „kis nyárról.” *Kjátib Cselebi* 1916. 211. o.

²³ *Szamosközy* 1880. 209–210. o.

²⁴ *Istvánffy* 2009. 293. o.

²⁵ ÖNB *Fuggerzeitungen* Cod. 8971. Fol. 276^v, 281^r, 283^r

a tervük sikerrel járt, rövid kézítusa után bevették, majd felrobbantották a Budát nyugati irányból fedező kis erősséget.²⁶

Három héttel később támadásának célpontja ismét Székesfehérvár. 1599. május 9-én hozzávetőlegesen 12 000 főnyi seregével Komáromból a mocsár közepén elhelyezkedő város alá vonult, ahová másnap hajnali 2 óraker érkezett meg. Csakhamar a két külváros mindkét kapuján sikerült a keresztény katonáknak benyomulni. Álmutban lepték meg az őrséget és közülük mintegy 100-at levágtak, a többi a belsővárosba menekült. Akiknek ez nem sikerült, azok fogságba estek. Székesfehérvár egészét azonban a védők ellenállása és lélekjelenléte miatt nem tudta elfoglalni a keresztény katonaság. Schwarzenberg ezt látva szabad rablást engedélyezett a két külvárosban, majd felgyújtatta azokat, és délután 2 óraker elvonult.²⁷

Tavaszi támadásai közül minden tekintetben Győr 1598. március 29-i visszafoglalása emelkedik ki. A sikerrel Bécs közvetlen fenyegetettsége egy esetleges oszmán ostromtól megszűnt és lehetőség nyílt újra arra, hogy a keresztény erőket az udvar által megszabott stratégiai cél, Buda elfoglalására rendeljék. Másrészt a támadás érdekességét és egyben Schwarzenberg tudását és rátermettségét mutatja, hogy az egész akció egy előzetesen általa elkészített haditerv alapján ment végbe. Az uralkodó az 1597-ben immáron végvidékké vált Bécs védelmének megszervezésére és kiépítésére újra a magyarországi hadszínterre rendelte.²⁸ II. Rudolf döntésének okáról Istvánffy Miklós a következőképpen számolt be: „... az császár az öccsével, Maximiliánnal és Swarzburggal beszélvén, minden mesterséggel és hatalma erejével, semmi költségek miatt attól el nem rettenvén, Győrnek visszavételére igyekeznek. Pálffy is hozzáhívattatni javallá.”²⁹ Ezen a Prágában 1598 januárjának közepén tartott haditanácskozáson a Győr elleni támadás igen részletes, a csapatok feladatainak szintjéig kidolgozott haditervét, melynek ötlete állítólag Giorgio Bastától származott,³⁰ Schwarzenberg és Pálffy terjesztette az uralkodó elé.³¹ Az új kutatások tükrében azonban tudjuk, hogy Schwarzenberg már két esztendővel korábban is tervezte Győr tavaszi megtámadását. 1596. február 5-én Prágában az uralkodó elé terjesztett egy 12 pontból álló feliratot, amelyben részletesen kifejtette elképzeléseit a háború megvívásával kapcsolatban. Ennek nyolcadik pontjában feltette a kérdést: Győrt vagy más erősségeket, vagy esetleg magát Budát támadják-e meg a tavasz kezdetén az általa a hadjáratához szükségesnek tartott hadak? A maga részéről úgy vélte, hogy előbbi megostromlása könnyebben megtörténhetne. Győr elestével a környező várak ellenállása is meggyengülne. Az udvarban a Buda elleni támadás támogatói azt hozhatták fel tervezete ellen, hogy a Magyar Királyság egykori székvárosának elfoglalásával Győr is elveszne az Oszmán Birodalom számára. Schwarzenberg azonban ez ellen egy régi hadvezérektől vett szabállyal érvelt: mindig igyekezni kell azon, hogy a saját sereg háta szabadon maradjon.³²

²⁶ *Hatvani* 1859. 104–105. o.; *Tóth* 2000. 298–299. o.; *Ortelius* 2002. 166^v–167^r.

²⁷ *ÖNB Fuggerzeitungen Cod.* 8972. Fol. 473^{r-v}, 488^v–489^r; *Hatvani* 1859. 106. o.; *Tóth* 2000. 299. o.

²⁸ *ÖStA HHStA MEA RA Fasc.* 95.a Fol. 84^{r-v}; *ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best.* 520/1597.; *Veltzé* 1902. 181. o.; *Schwarzenberg* 1963. 105. o.; *Hummelberger – Peball* 1974. 34–42. o.; *Pálffy – Perger* 1998. 245–246. o.

²⁹ *Istvánffy* 2009. 292. o.

³⁰ *Veress D.* 1993. 90. o.

³¹ *Tóth* 2000. 282. o.; *Ortelius* 2002. 143^r; *Istvánffy* 2009. 292. o.

³² *ÖStA KA AFA* 1596/2/4.

Tehát lehet, hogy az ötlet Bastától származott, ám Schwarzenberg az alapkonceptiót, azaz Győr kora tavaszi megtámadását már 1596 februárjában az udvar elé terjesztette.

Abban a ritka és szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a győri rajtaütés tervezete fennmaradt, így lehetőségünk van betekinteni Schwarzenberg taktikai elképzelésébe. Eszerint amikor Győr alá érkeztek a kiválasztott csapatok, először minden, a támadáshoz szükséges hadszert le kellett pakolniuk és készenlébe állítaniuk. Jean de Vabacourtnak 100 jól felszerelt és hadianyaggal jól ellátott katonájával kellett előre nyomulnia, hogy néhány emberével a kisebbik petárdát az első kapu rácsozatára akasszák és felrobbantsák. Mihelyt ez megtörtént, az építőmesternek, Jérôme de le Marche hadmérnöknek kellett egy székre helyezett nagy petárdát néhány emberével a kapuhoz tolnia és ott rögzítenie. Ennek sikeres felrobbantása után Vabacourtnak és válogatott katonáinak be kellett nyomulnia a kapuba és megszállnia azt egészen a túlsó boltívéig. A terv szerint tekintet nélkül arra, hogy az őrség itt hevesen ellenáll-e vagy sem, megerősítésére Jean de Overbroucknak két vallon és két francia zászlóval kellett benyomulnia a végházba. Feladatuk azonban nem csupán Vabacourt katonáinak megsegítésére korlátozódott. A haditerv ugyanis úgy rendelkezett, hogy a két parancsnoknak együttműködve a jobbkez felé eső széles utcákat kellett biztosítani egészen a jobboldali térig. Vabacourt és Overbrouck katonáit újabb két-két zászló vallon és francia gyalognak kellett követnie, akiknek, mielőtt a kapun benyomultak az első utcában jobbra kellett fordulniuk és a városba a piacra nyomulniuk, elfoglalniuk és megtartaniuk.

A vallon és francia katonaságot a támadásban a magyar gyalogosoknak kellett követniük. Feladatuk szerint előbb jobbra és balra kellett előretörniük és a lehető leggyorsabban a Magyar- és a Császár-bástyákat, valamint a közöttük húzódó falakat elfoglalniuk és megtartaniuk. Amennyiben sikerrel jártak, akkor pedig az összes falat. Őket de Lopez spanyol kúrasszír vagy vértés kompániája követte volna. A haditerv értelmében a magyar gyalogságot kellett segíteniük a falak megszerzésében és megtartásában.

Az erődvárosba elsőként betörő csapatoknak tehát jobbkez felé kellett előretörniük és biztosítaniuk a már megszerzett területeket. A haditerv értelmében a következő lovas kompániának, amely Germanico Strassoldo parancsnoksága alatt állt, mielőtt a felrobantott kapun át benyomult Győrbe balkéz felé kellett fordulnia, és a Bécsi-kapu irányába támadnia. Az itt elfoglalt területet Schwarzenberg további parancsáig tartania, és a védők esetleges ellentámadását minden eszközzel megakadályoznia.

A terv szerint Strassoldo lovasait kellett követnie a többi francia és vallon katonának, valamint az összes német gyalogosnak. Ez a katonaság már közvetlenül Schwarzenberg parancsnoksága alatt állt. A támadás vezetője azt tervezte, hogy a többi vallon, francia és német gyalogsággal a térre vagy a piacra vonul, hogy onnan bármelyik beosztott parancsnokának a segítségére lehessen, akár az előretörésben, akár a védők ellentámadásának megakadályozásában.

Schwarzenberg katonáit Hugne lovas kompániájának kellett követnie. Nekik is a térre kellett sietniük, hogy előbbiekkal együtt elfoglalják és tartsák azt. Az utánuk benyomuló Carlo Verleinének és lovas kompániájának pedig már az erődváros Fehérvári-kapujával átellenben fekvő Vízi-kapuig kellett a fal és a házak között előretörnie. Emellett azt is feladatuk kapták, hogy mindenütt, ahol csak észreveszik, hogy a védők gyülekezzenek vagy csapatba verődjenek, azt megakadályozzák. Mindeközben

Pálffyának huszárjaival a három másik lovas kompániával az erődváros előtti területet kellett megszállniuk és őrizniük.

Schwarzenberg a tervezet szerint parancsba kívánta adni, hogy a benyomuló katonák ne fosztogassanak és raboljanak a házakban, nehogy emiatt fulladjon kudarcba a rajtaütés. Siker esetén a zsákmányból minden katona egyenlő arányban részesült volna. A szekeket a végház előtti mezőn kellett hagyniuk az odarendelt lovasságnál, ahonnan további parancs nélkül nem mozdulhattak el.³³ Az uralkodó, illetve az Udvari Haditanács elfogadta Schwarzenberg javaslatát, így a még 1595-ben a magyarországi hadszíntérre érkezett hadvezér rögtön „munkához is látott.”

A Fugger családnak február 9-i dátummal az a hír érkezett Bécsből, hogy Schwarzenberg II. Rudolf parancsa értelmében Esztergomba kell utaznia, hogy ott a végvidéki katonasággal egy titkos hadműveletet hajtson végre.³⁴ Mindeközben megkezdődött a hídelemek, ostromlétrák, mozsarak és petárdák előkészítése a rajtaütéshez. Utóbbiak közül de la Marche jelentése szerint már február 23-án elkészült tíz darab, amit a legnagyobb csendben kellett a hadszíntérre szállítani.³⁵ A *Fuggerzeitung*ban fennmaradt egy 1598. március 14-i dátummal Esztergomból küldött Pálffy jelentés, amelyben az állt, hogy Schwarzenberggel együtt készíti elő a támadást, amely rendben halad.³⁶

Ahogy arról Ortelius és Istvánffy is említést tesz, a rajtaütés vezetői nem feledkeztek meg a felderítésről sem. Utóbbi minderről így számolt be: „...bizonyos kémektől s raboktól és parasztemberekétől, kik jönnek s mennek vala, a városnak kapui s bástyák állapota, s az ellenség száma, az utak, ösvények, hidak, azokon bejárásai és több dolgok felől, melyek mind az városban, s mind kívül szükségeseknek lenni láttatnak vala tudakozni, amelyeket eszkebe kell vala venniük, elméjükbe befoglalni nem szűnnek vala.”³⁷

Joggal merülhet fel bennünk a kérdés, hogy ha ilyen jól haladtak az előkészületek, akkor miért csak március végén hajtották végre az akciót. Ennek – jelen tudásunk szerint – egyetlen komoly oka volt: a már említett zord, hadakozásra alkalmatlan időjárás. Az 1598. évi *Fuggerzeitung*ban fennmaradt két jelentés, amely erről számolt be. A Bécsből február 9-én küldöttben az szerepelt, hogy olyan nagy hó esett, hogy az emberek nem tudtak a városokból és a mezővárosokból kimozdulni.³⁸ Pálffy március 14-i esztergomi jelentésében szintén fontosnak tartotta lejegyezni, hogy a nagy hó, majd a víz volt az, ami megakasztott mindent. Ez volt az oka annak, hogy csendes az egész végvidék.³⁹

Március közepétől jobbra fordult az időjárás, és a folyók magas vízállása is apadhatott, hiszen Schwarzenberg megparancsolta a bécsi hadszertárnoknak, Hans Albrecht Freiherr von Sprinzensteinnek, hogy március 20-án éjjelre a rendelkezésre álló hadszereket rakassa hajóra és indíttassa el Komáromba.⁴⁰ Ezek beérkezésével minden készen állt a rajtaütés végrehajtásához.

³³ ÖStA HHStA H AA Fasc. 133. №. 22. Fol. 96^r–97^v; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 195^r–196^v; Pálffy 1999. 221. o.; Tóth 2000. 284. o.; Ortelius 2002. 143^v–144^r.

³⁴ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 91^v.

³⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 201. Fol. 193^r. №. 95.; Kalmár 1961. 82. o.; Pálffy 1999. 221. o., Tóth 2000. 282. o.

³⁶ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 152^r.

³⁷ Ortelius 2002. 143^r; Istvánffy 2009. 293. o.

³⁸ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 91^v.

³⁹ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 152^r.

⁴⁰ Ortelius 2002. 143^r.

Hadvezéri képességeit még inkább kidomborítja, hogy a haditervet nem csupán végrehajttatta katonáival, hanem egy igen kritikus pillanatban annak módosítását is hajlandó volt megtenni. Schwarzenberg a tervben meghatározott csapatok benyomulását követően Thököly Sebestyénnel a felrobbantott kapu boltozata alatt állt katonáival, hogy szükség szerint segítséget küldhessen oda, ahová kell. A robbanás hangjára a szállásain alvó őrség szerint segítséget küldhessen oda, ahová kell. A robbanás hangjára a szállásain alvó őrség felriadt. Pecsevi szerint „benn a várban ki részegen, ki pedig ópiumtól bódultan gondtalanul feküdt. Mihelyt a balesetről értesültek, a hitetleneket két oldalról megtámadták.”⁴¹ Ellenállásuk Schwarzenberg jelentése szerint is igen heves volt.⁴² Mahmud pasa vezetésével az őrség kezdte kiszorítani a vallon, lotaringiai és francia, valamint a magyar katonaságot is az erődváros belsejéből, jelentős veszteségeket okozva nekik. Ahogy Istvánffy megfogalmazta: „...oly balgatag vakmerőség dühösségével az mieinkre rohanának, hogy ötszázat megfutamatnának, s ottan-ottan még mások odafutamodván, az mieinket három ízben ismét megfutamtatva, az kapu felé gyalázatosan hátra üznék.”⁴³ Ekkor Thököly javaslatára Schwarzenberg üzent a még a falakon kívül álló Pálffynak, hogy azonnal nyomuljon be a bajbajutottak megsegítésére. Lovassága azonban vonakodott harcba szállni, „...mivel az éjtszakai s kétséges dologban mulatozni láttatnának.”⁴⁴ Pálffy azonban jó példával járt elől: leszállt lováról és futva indult el a Fehérvári-kapu felé. Magyar és német lovasok követték példáját, és ezzel meg is fordították a küzdelem menetét. Az őrség ellenállását azonban így is csak nehezen tudták megtörni.⁴⁵

Schwarzenberg győri rajtaütésének sikeréhez elengedhetetlenül fontosnak tekinthetjük a petárdát.⁴⁶ A Németalföldről származó, ott már több alkalommal sikeresen alkalmazott fegyvert a magyarországi hadszíntéren először Esztergom 1595. évi ostrománál akarták használni. Istvánffy történeti munkájából tudjuk, hogy július közepén Mansfeld egy petárdát akart elhelyeztetni a Viziváros Párkány felőli kapujára, ám az „alkalmatlan és szüntelen eső esett, s az utakat s az folyóvizet az felette nagy árvíz akadályossá tette volna, az kezdett dolog nemhogy véghezvitetheték, de meg sem próbáltathaték.”⁴⁷ A fegyver valódi magyarországi „debütálására” az 1597. május 22-ről 23-ra virradó éjszakáig kellett várni. Ekkor a Pálffy és Johannes Pernstein vezette magyar, német, vallon és spanyol katonaság sikerrel támadta meg Tatát, petárdával berobbantva az erősség kapuját.⁴⁸ Schwarzenberget ugyan nem tekinthetjük a fegyver első itteni alkalmazójának, ám kétségkívül a magyarországi hadszíntéren a legnagyobb stratégiai jelentőségű sikert ő érte el vele a győri rajtaütés alkalmával. Igaz, a két magukkal vitt petárda közül a kisebbik csődöt mondott, ám a nagyobbik olyan erővel robbant fel Istvánffy szerint, hogy „...az piacra háromszáz lépésnyire ragadtatván hulladozának [a darabjai], az mások azonnal apróra

⁴¹ Pecsevi 1916. 143. o.

⁴² Hatvani 1859. 91. o.

⁴³ Istvánffy 2009. 296. o.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ ÖStA HHStA H AA Fasc. 131. Fol. 88^{r-v}; Fol. 147^r–150^v; ÖStA HHStA H AA Fasc. 133. Fol. 98^{r-v}; ÖNB Cod. 8971. Fol. 177^r–182^v, 192^r–193^v, 195^r–196^v, 200^r–201^v; Kozics 1891. 695–701. o.; Jedlicska 1897. 646–648. o.; Tóth 2000. 284–286. o.; Ortelius 2002. 143^r–145^v; Istvánffy 2009. 294–297. o.

⁴⁶ A fegyverről részletesen lásd: Kalmár 1961. 77–100. o.; Kelenik 1998. 50. o.

⁴⁷ Istvánffy 2009. 198. o.

⁴⁸ ÖStA HHStA H AA Fasc. 130. Fol. 11^r–17^v; Jedlicska 1897. 622–625. o.; Kelenik 1998. 51–54. o.; Tóth 2000. 267–268. o.; Ortelius 2002. 126^r–128^r

szakadozónának, s oly nagy csattogás lenne, hogy az elszunnyadt s félig aluvó ellenség azzal, mint egy mennydörgéshallással felköltetnének.”⁴⁹

Schwarzenberg a továbbiakban is szívesen használta a fegyvert meglepetésszerű támadásokhoz. Mint ahogyan említettem, 1599 áprilisában a Buda elleni rajtaütéshez is elvitetett egy petárdát seregével, ám végül ezt Zsámbék palánkjának kapuja ellen használták fel,⁵⁰ majd három héttel később, május 10-én hajnalban a Székesfehérvár elleni támadásban. Katonái hajnali 2 órakerkezték meg a város alá, és csakhamar a két külváros mindkét kapuján található rácsot csöndben kinyitották és petárdát erősítettek rájuk. Jó munkát végeztek, hiszen mindkét kapu felrobbant, majd a keresztény katonák benyomultak és ezeket el is foglalták. Noha a belsőváros kapujának berobbanásához is hoztak egy petárdát, itt már nem jártak sikerrel, mivel a védők a kapuboltozatot sietve feltöltötték.⁵¹

Még ugyanezen év, 1599. augusztus 17-én a Buda környékén álló Schwarzenberg Pestet akarta elfoglalni, méghozzá úgy, hogy a város egyik kapuját petárdával felrobbantatja. Az első, 1598. évi alkalommal ellentétben ez a kísérlet nem járt sikerrel, mivel az őrség egy nappal korábban – az ilyen jellegű támadásra már számítva – belülről a kapuboltozatot feltöltötte földdel. A védők ráadásul tüzfegyvereikből olyan hevesen tüzeltek, hogy a keresztények közül négyen meghaltak és tizenöten megsebesültek. Így kénytelenek voltak visszavonulni.⁵²

Schwarzenberg nem csupán a rajtaütéseknél, hanem – Mansfeldhez hasonlóan – ostromnál is megpróbálta felhasználni a fegyvert. 1598. október 5-én katonái elfoglalták a Cigány- vagy Basa városának nevezett budai elővárost és felkészültek, hogy támadásukat tovább folytatják a Víziváros ellen. Ruprecht von Eggenbeg, mint a keresztények *Obrist-Zeugmeistere* néhány ágyút tehát oda vontatott, hogy kapuját szétlővesse. Ugyanezzel a céllal de la Marchet pedig utasították, hogy ugyanott egy petárdát helyezzen el. A hadmérnöknek sikerült a szerkezetet a kapuig eljuttatni és megkísérelte felerősíteni azt. Ám mielőtt ez megtörténhetett volna, az arcán lövés érte, így kénytelen volt sebesülten elhagyni a veszélyes zónát. Az ottmaradt egyik segédje végül sikerrel járt. Felerősítette a kapura a petárdát és meg gyújtotta, ám a várt hatás elmaradt, mivel a védők addigra – hasonlóan, mint egy esztendővel később Székesfehérváron – belülről már feltöltötték a kapu boltozatát.⁵³ A kudarc nem szegte Schwarzenberg kedvét, hiszen október 24-én immáron (és első alkalommal) Pest ellen próbált bevetni egy petárdát. Ám ismét nem járt sikerrel, hiszen az ottani őrség időben észrevette a közeledő 1500 gyalogost és 200 lovast, így azok kénytelenek voltak dolgvégezetlenül visszavonulni.⁵⁴ Megállapítható tehát, hogy a fegyver csak rajtaütéseknél, meglepetésszerű támadásoknál lehetett igazán hatásos. Abban az esetben, ha a védők tudomást szereztek a keresztények támadási szándékáról, úgy tudtak ellene védekezni.

Schwarzenberg tudását és rátermettségét mutatja, hogy a győri sikert igyekezett kihasználni és rögtön újabb jelentős erősségeket visszafoglalni még az oszmán főse-

⁴⁹ Istvánffy 2009. 295. o.

⁵⁰ Hatvani 1859. 104–105. o.; Tóth 2000. 298–299. o.; Ortelius 2002. 166^v–167^f.

⁵¹ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8972. Fol. 473^{r-v}, 488^v–489^f; Hatvani 1859. 106. o.; Tóth 2000. 299. o.

⁵² Hatvani 1859. 121. o.

⁵³ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 68^{r-v}; Tóth 2000. 289. o.

⁵⁴ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 73^r; ÖStA HHStA StAbt Türkei I. K 81. 1598. okt. 27. Fol. 19^v; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 653^r; Hatvani 1859. 101. o.; Ortelius 2002. 161^v.

reg megérkezését megelőzően. Ezt a célt szolgálta – a már említett – Budát védő utolsó jelentősebb erősség, Székesfehérvár elleni kudarcba fulladt 1598. májusi rajtaütés is.⁵⁵ A sikertelenség azonban nem szegte kedvét, hiszen egy újabb támadás tervét dolgozta ki. Prágából már június 8-i dátummal az a hír érkezett a Fuggerekhez, hogy Schwarzenberg a következő napon Bécsből a Csallóközbe utazik megszemlélni az újonnan felfogadott katonaságot. Ezt követően újra visszatér Komáromba, hogy ott mindenféle tüzszerszámokat előkészíttessen. A levélírónak arról is tudomása volt, hogy Schwarzenberg egy fontos és veszélyes hadjáratot tervez, ám a levél keltének pillanatában mindössze 7000 katona állt ehhez rendelkezésre, valamint Pálffy 6000 magyar lovasa és gyalogosa.⁵⁶

Végül Komáromból 1598. július 30-án az immáron újra Obrist-Feldmarschallá kinevezett⁵⁷ Schwarzenberg vezetésével összesen tíz zászlónyi vallon–francia–lotaringiai gyalogság, Kollonich 1000 lovas lövésze, 700 vallon–francia–lotaringiai lovas (kürasszír és lovas lövész) és 1400 magyar huszár, valamint a hat kartányból, négy Singerinből és hat falkonttból álló tüzérség indult el az újabb hadjáratra.⁵⁸ A sereg tehát átkelt a hajóhídon a Duna jobb partjára és Tata vidékére érkezett. A következő napon délután 5 órakor a 230 fős őrség által védett vár alá érkeztek a császári–királyi csapatok és ott letáboroztak. Mihelyt a katonák felverték a táborot, még aznap este néhány sáncásó elkezdte az árkok ásását. Eközben Schwarzenberg és kísérete megszemlélte Tata védműveit. Egy előre kijelölt helyre 33 sánckosarat állítottak fel és hozzáálltak egy áltüzérségi állás kiépítéséhez, hogy a védők ágyúikat oda irányítsák. Az éjszaka folyamán Schwarzenberg a sánckosarakat onnan újra elvitette. Majd egy alkalmas és megfelelő helyen kiépítettett egy újabb ütegállást, amelybe hat kartányt és négy Singerint vontattak be. Augusztus 1-jén napfelkeltekor minden rendelkezésre álló ágyúval elkezdtek a falak törését, amelyet megállás nélkül este 6 óráig folytattak, így a tatai őrségnek nem volt ideje helyreállítani a rombolást. Amikor a rés rohamra alkalmassá vált, Johann Friedrich von Mörsburg (aznap az ő csapatait rendelték a sáncba), négy zászlójának támadást parancsolt, amit ő maga vezetett személyesen. Az első kísérlet kudarcba fulladt, igaz, a német katonák csak kis veszteségeket szenvedtek. A védők közül többen elestek, mivel sikerült az ostromlóknak egy ágyút a réshez vontatniuk, és onnan folyamatosan tűz alatt tartották. A kirendelt katonaság ekkor újra rohamra indult és az ütegen keresztül előrenyomultak. Ez a támadás már sikerrel járt. A katonák betörték a várba és mindenkit, akit ott találtak legyilkoltak. A bég és még néhányan a védők közül megpróbálták a bástyán leereszkedve elmenekülni, de lelőtték őket. 118-an beszorultak egy toronyba az őrség tagjaiból, egy kivételével mindet lekaszabolták. Ez utolsónak életét gróf von Öttingen Hauptmann mentette meg. Az erről a rövid hadjáratról fennmaradt jelentés szerint a keresztények közül csak 30 vagy 40 ember veszett oda. Ezzel szemben a hadjárat egészéről készített iratban az szerepel, hogy Mörsburg katonái közül összesen 80-an estek el. A várban a keresztények 40 kis és nagy ágyút találtak, amelyek közül néhányat még I. Ferdinánd és II. Miksa öntett. Ezekhez azonban 12 mázsánál több lőpor nem állt rendelkezésükre. Schwarzenberg a hadmérnököknek megparancsolta, hogy a szétlőtt falakat álltassák helyre és a várár-

⁵⁵ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 276^v, 281^r, 283^r

⁵⁶ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 347^v–348^r

⁵⁷ ÖStA KA Best. 597/1598.; ÖStA KA AFA 1598/7/4.; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 436^r; Schwarzenberg 1963. 106. o.

⁵⁸ ÖStA HHSStA H AA Fasc. 132. Fol. 110^r; *Ortelius* 2002. 152^r

kot tisztíttassák ki. Érdekes kérdés, hány katonát hagytak Tatán az ostrom után. Ortelius szerint Schwarzenberg a várban 40 hajdút és 25 német gyalogost hagyott. Ezzel szemben az 1598. évi hadjáratról készült jelentésben azt olvashatjuk, hogy Tatára 100 huszárt, 200 hajdút és a táborba érkezett Johann Baptista Pezzen-féle gyalogságból 60 katonát, valamint néhány, a lövegek töltésével és irányzásával foglalkozó Büchsenmeistert rendeltek. Emellett a várat ellátták megfelelő mennyiségű munícióval és élelmiszerrel.⁵⁹

A sereg egy napot pihent Tata falai alatt, majd augusztus 3-án még napfelkelte előtt elindult Gesztes irányába. Schwarzenberg néhány huszárt előreküldött, hogy híreket szerezzenek. A vár őrsége összesen három főből állt. Amikor meglátta a magyar katonákat, elmenekült az erdőbe, de előtte megpróbálta felrobbantani az ott felhalmozott puskaanyagot. A falak kisebb sérülésekkel átvészelték a detonációt. Az 1598. évi hadjáratról készített jelentés összeállítója szerint a vár legalább egy napig képes lett volna ellenállni. Gesztesen a keresztények hét nagy és ugyanennyi fém ágyút, valamint 28 szakállas és 18 hosszú csövű puskát találtak, megfelelő mennyiségű lőporral. Schwarzenberg a várban 75 hajdút hagyott őrségként.⁶⁰

A következő napon (augusztus 4-én) Schwarzenberg újra megindította csapatait, az éjszakát egy erdőben töltötték. Augusztus 5-én a sereg megérkezett a Székesfehérvár közelében egy magas hegyen épült Csókakő várához,⁶¹ ám a nagy hőség miatt az Obrist-Feldmarschall aznap már nem akart támadni, hanem az erősségtől távolabb egy kút közelében táboroztatta le eltikkadt katonáit. A következő nap⁶² hajnalán azonban Schwarzenberg a hajdúkat és a vallon lovasokat felderítésre vagy rajtaütésre küldte. Az őrség azonban úgy megijedt ettől a katonaságtól, hogy a rájuk bízott várat felgyújtották és – hasonlóan gesztesi bajtársaikhoz – elmenekültek. Schwarzenberg Csókakő további védelmére 100 hajdút rendelt, akik, amikor már nem akartak tovább szolgálni, elhagyták és felrobbantották a várat.⁶³

Az *Obrist-Feldmarschall* augusztus 6-án a csókakői táborból azt jelentette a császárnak, hogy seregét Veszprém, majd Palota ellen fordítja, mivel hírek érkeztek mindkét helyről hozzá arról, hogy az ottani őrség asszonyait, gyerekeit és vagyonát próbálja menekíteni.⁶⁴ Schwarzenberg a következő napon elindult az utóbbi vár irányába. Ezt megelőzően 500 hajdút és 200 huszárt küldött a sárréti mocsárvilágon átvezető utak biztosítására, hogy a székesfehérvári oszmán katonaság ne lephesse meg a Székesfehérvár és Palota között félúton táborozó seregét.⁶⁵

A keresztény sereg augusztus 8-án⁶⁶ érkezett meg Palota alá, amelynek bár őrsége kicsiny volt (állítólag alig volt több 40 főnél), mégis ellenállásra készült. Még néhány

⁵⁹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 109^r–111^r; Fol. 55^{r-v}; ÖStA KA AFA 1598/8/2.; ÖStA KA AFA 1598/8/ad3.; ÖStA HHStA StAbt Türkei I. 1598. augusztus 2. Fol. 2^r–3^v; *Tóth* 2000. 287. o.; *Ortelius* 2002. 152^r

⁶⁰ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 111^r; Fol. 56^{r-v}; ÖStA KA AFA 1598/8/2.; 1598/8/5.; *Tóth* 2000. 287. o.; *Ortelius* 2002. 152^{r-v}.

⁶¹ Meg kell említenem, hogy a rövid hadjáratról készült iratban Csókakő helyett Szokoly (?) név szerepelt. ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 111^v.

⁶² A rövid hadjáratról készült irat szerint ez augusztus 5-én történt, és a továbbiakban is minden eseményt egy, majd két nappal korábbra datál. ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 111^v.

⁶³ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 111^v; Fol. 56^v; ÖStA KA AFA 1598/8/2.; 1598/8/5.; 1598/8/ad7.

⁶⁴ ÖStA KA AFA 1598/8/5.; ÖStA KA AFA 1598/8/ad7.

⁶⁵ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 56^v.

⁶⁶ Itt már a két irat között két nap az eltérés.

lövést is leadtak, hogy így tartsák távol Schwarzenberg katonáit. Az Obrist-Feldmarschall azonban még azon a napon a tüzérségét felvonultatta és lövetni kezdte az erősséget kilenc löveggel. A védők hamarosan három katonát kiküldtek, akik megállapodtak Palota feladásáról. Ennek értelmében a dizdár⁶⁷ átadta az erősség kulcsát, az őrség megtarthatta oldalfegyvereit és ruháit. A kivonulókat a keresztény lovasság Székesfehérvárra kísérte. Még a tárgyalások alatt túszként Schwarzenberg lovasság beküldte a várba, hogy írják össze az ott található tüzérséget és muníciót. Jelentésük szerint összesen 14 ágyú állt a védők rendelkezésére és néhány szakállas puska. Mindezek használatához egy boltozat alatt 20 mázsa lőport is találtak. Az 1598. évi hadjáratról készített jelentés összeállítója szerint a várat az 1593. évi ostrom után rendszeren helyreállították, így ha módszeres várvívásra lett volna szükség, akkor néhány napig képes lett volna ellenállni, és feltételezhetően sok keresztény katona vesztette volna életét a falai alatt. Schwarzenberg itt őrségként a Sulz regimentből 100 gyalogost, valamint 100 pápai hajdút és 40 huszárt hagyott.⁶⁸

A keresztény sereg tehát folytatta hadműveletét és Veszprém ellen fordult. Az Obrist-Feldmarschall megakadályozandó, hogy a várba erősítést, hadianyagot vagy élelmet juttassanak be, huszárokat és hajdúkat rendelt ki az utak ellenőrzésére. A portyázók még aznap éjjel rajtaütöttek a Veszprémből menekülő nőkn és gyerekeken és valamennyiüket elfogták, majd másnap a keresztény táborba hurcolták. Schwarzenberg augusztus 9-én hajnalban megindította seregét, ám hamarosan huszárok érkeztek azzal a hírral, hogy az őrség elmenekült a várból. Ők is fel akarták robbantani a rájuk bízott erősséget, azonban egy hódoltságos jobbágy ezt élete kockáztatásával megakadályozta, amikor a gyújtózsinórt eltávolította. A várban az elmenekült őrség 14 ágyút és 10 mázsa lőport hagyott hátra. Schwarzenberg Maróthy Mihály parancsnoksága alatt 150 pápai huszárt és ugyanannyi hajdút rendelt a véghely őrségéül.⁶⁹

Az Obrist-Feldmarschall huszárjait Vázsony és Tihany ellen rendelte. Előbbit őrsége üresen hagyta, míg utóbbiban még a védők egy része benne volt, és megpróbálták lerombolni a falakat. A huszárok rajtuk ütöttek és a tihanyi őrség egy részét levágták, a többit elfogták. Ezeket a várakat ezt követően szintén ellátták katonasággal.⁷⁰

Schwarzenberg a kémjelentések és a foglyok kikérdezése után úgy vélte, hogy Székesfehérvárt is néhány nap múlva be lehetne venni. Erre már nem kerülhetett sor, hiába érkezett meg augusztus 10-én a táborba Nádasdy kerületi főkapitány 500 huszárral és 250 darabonttal. A hadjárat további folytatásához hiányzott az élelmiszer, a hadianyag, valamint a tüzérség szállításához szükséges lovak.⁷¹ Mindezeket belátva augusztus 12-én az *Obrist-Feldmarschall* seregével elindult Veszprémből és Pápa felé vette az útját.⁷²

Mint láthattuk, Schwarzenberg 1598. július végén és augusztus elején végrehajtott, önállóan vezetett „villámhadjárata” kettős célt szolgált. Egyrészt sikerült visszafoglalni a Győr előterében lévő várakat, amelyeket még 1594-ben foglaltak el az oszmán csapatok. Ezzel helyreállt a Bécset védelmező Győr-központú végvidék védelmi rendszere.

⁶⁷ Az eredeti szövegben latin betűkkel kiírták a *dizdar* szót, majd mellé a német *Burggraf* szót, amely a magyar porkolábnak felel meg.

⁶⁸ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 111^v–112^r; Fol. 57^r–58^r; ÖStA KA AFA 1598/8/ad8.

⁶⁹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 112^{r-v}; Fol. 58^{r-v}; ÖStA KA AFA 1598/8/ad8.; *Hungler* 1986. 87. o.

⁷⁰ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 59^r; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 475^r, 493^r–494^r.

⁷¹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 59^{r-v}; ÖStA KA AFA 1598/8/2.; 1598/8/5.; 1598/8/ad7.

⁷² ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 60^r.

Másrészt sikerült újabb rést ütni a Budát védelmező várgyűrű nyugati felén. Igaz, azt is meg kell jegyezni, hogy a Székesfehérvár elleni támadás a nem megfelelő utánpótlás miatt végül elmaradt.

Mindaddig Schwarzenberg olyan hadműveleteit vettem számba, amelyeknek a sikere nem csupán megtervezettségükön, hanem a gyors helyzetfelismeréseken múltott. A viszonylag kis erővel, az oszmán főserenek a magyarországi hadszíntéren történő megjelenését megelőzően végrehajtott rajtaütésein és „villámhadjáratain” kívül lehetősége nyílt megmutatni katonai képességeit elhúzódo ostromokban is.

Ahogy már korábban említettem, Schwarzenberget az 1596. évi hadjárat idejére az uralkodó Obrist-Feldmarschallá nevezte ki.⁷³ Feladatául azt szabhatták meg – annak ellenére, hogy ő egy Győr elleni támadást tartott ekkor célszerűnek –, hogy további várakat foglaljon el a Budát védelmező erősségyűrű tagjai közül. Tehát még az oszmán főseren megérkezését megelőzően július második felében a rendelkezésére álló csapatokkal elindult a Csallóközből, hogy elfoglalja Vácot. Az ottani őrség értesülve a keresztény had közeledtéről, minden ingóságával és szállítható ágyújával (amit nem tudtak magukkal vinni, azt elásták) együtt Pestre menekült, a várat és a várost felgyújtotta. Az ottmaradt keresztények megfékeztek a lángokat és az épületek és falak jelentős részét megóvták a tűzvészttől. Schwarzenberg védelmükre már korábban 200 gyalogost és néhány száz lovaszt rendelt ki.⁷⁴ Maga az Obrist-Feldmarschall csapataival július 24-én ütött táborn Vác alatt és itt várta be a Miksa főherceggel érkező további egységeket (ezek augusztus 4-én futottak be).⁷⁵ Az itt megtartott augusztus 8-i haditanácson vita alakult ki, hogy a keresztény had Pest vagy Hatvan ellen támadjon-e. Végül az a döntés született, hogy először az utóbbit veszik ostrom alá, majd ezt követően vonulnak csak a Budával átellenben elhelyezkedő vár ellen.⁷⁶ A Zagyva folyó partján álló erősséget a Christoph von Teuffenbach zu Mairhofen felső-magyarországi Feldobrist vezette felső-magyarországi hadak már 1594. április végétől egészen június végéig ostromolták, hiába.⁷⁷ A Miksa vezette keresztény had augusztus 15-én érkezett meg a vár alá, melynek őrsége Arszlán bég vezetésével ismét komoly ellenállást fejtett ki. Istvánffy erről így számolt be: „Azonkívül az sáncokból az várnak kerítési harminchat álglyúkból felette nagy vasgolyóbisokkal szüntelen rontatik vala, s az három rendben tölgyfából s agyagból tapasztott sövényből körülvétetett palánk sok helyeken megrontatván és szaggattatván, leomlott vala, és egy torony is, melyből... gyakorta taraszkokkal az tábor nyughatatlankodtatik vala, gyakor talállásokkal lerombolván... Mindazonáltal még Arszlán magát az vele valókkal vitéz módra oltalmazza vala, az mennyire lehetett, az vitéztlő nép munkájával bécsináltatván az hézagok, s az mieinket, kik az hely feladását kérik vala, semmi szót ki nem adván, kevély szívvel megveti vala.”⁷⁸ A védők ellenállása és a három sáncból történő hasztalan lövés mellett⁷⁹ jóval nagyobb problémát jelentett az éhezés, a szomjúság, a kellemetlen időjárás és

⁷³ ÖStA KA AFA 1596/12/ad6f.

⁷⁴ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 448^r; *Ortelius* 2002. 111^r

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ *Gömöry* 1894a. 100–101.

⁷⁷ *Tóth* 2000. 151–152. o.

⁷⁸ *Istvánffy* 2009. 251. o. Hasonlót olvashatunk az 1596. évi *Fuggerzeitungen* is. ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 359^r

⁷⁹ ÖStA KA AFA 1596/8/17.; *Gömöry* 1894. 103. o.

a mindezek nyomán fellépő járványok.⁸⁰ Ortelius művéből tudjuk, hogy a keresztény had szükében volt mind az élelmiszernek, mind az ivóvíznek, így „szegény katonák az éhségtől, a forráságtól és a munkától a sáncban egy hang nélkül összerogytak és ott meghaltak.”⁸¹ A betegek között ott találjuk Schwarzenberget is. A Fuggereknek a hatvani táborból augusztus 23-i dátummal elküldött jelentésben már az olvasható, hogy ő és Pálffy is valamiféle kórral küzd.⁸² Hat nappal később azt jelentették, hogy Schwarzenbergnek láza van, és hat napon belül meg fog halni.⁸³ Az bizonyos, hogy az ostrom utolsó szakaszánál és a vár szeptember 3-i elfoglalásánál nem volt jelen. Azt azonban nem tudjuk, mikor hagyta el pontosan az ostromlók táborát. Ortelius szerint ez már augusztus 26-án megtörtént. Művében Schwarzenberg tettének indoklásaként azt hozta fel, hogy gyógyulása levegőváltozást igényelt.⁸⁴ Ezzel szemben az augusztus 31-i keltezéssel a hatvani táborból küldött jelentés arról számolt be, hogy csak az előző napon hagyta el a tábort és ment Egerbe kúraltatni magát a láztól.⁸⁵ Mindezek alapján megállapítható, hogy Schwarzenberg egészségügyi állapota miatt kevésbé szólhatott bele a mintegy három hétig elhúzódtott ostrom menetébe.

Ha hihetünk az 1598. év végén összeállított hadijelentésnek, a Győr előterében álló erősségek elfoglalását követően már augusztus 19-én Schwarzenberg egy Buda elleni támadást tervezett. Ekkor kapta meg ugyanis Miksa főherceg levelét arról, hogy Szaturdzsi Mehmed szerdár Várad megostromlására készül.⁸⁶ Tehát minden, az 1596-ban megfogalmazott feltétel teljesült Buda ostromához: oszmán kézen lévő vár nem maradt a keresztény had hátában és az oszmán főserg is eltávolodott a főhadszíntértől. Az Obrist-Feldmarschallt három tényező együttes hatása is megfosztotta a rá jellemző gyors cselekvés lehetőségétől. Egyrészt a Győrnél átkelő seregének mozgását lelassította egy augusztus 22-én hirtelen jött dunai áradás, amely elmosta a hajóhidakat. Napokba tellett, mire sikerült újra helyrehozni ezeket.⁸⁷ Másrészt, bár erői elegendőek voltak az augusztusi „vilámhadjárathoz”, a magyarországi oszmán hódoltság fővárának a bevételéhez már kevés katonával rendelkezett. Ráadásul már ezt sem tudta tervei szerint befejezni, hiszen nem volt elegendő utánpótlás, illetve a szállításához szükséges szeker. Így kénytelen volt mind az újabb erősítésre, mind az élelmiszerre és hadianyagra várni. Harmadrészt maga az 1598. esztendő Obrist-Feldgeneraljává megtett Mátyás főherceg nem tudta eldönteni, hogy Miksa főherceg megsegítésére vonuljon-e – mivel utóbbi augusztus 25-i levelében kérte erők egyesítését és így Várad felmentését – vagy kihasználja a kínálkozó alkalmat és Budát ostromolja. A döntéshozatal előtt tehát Schwarzenbergtől egy szakvéleményt kért ez ügyben, aki össze is hívta jelenlévő Obristjait tanácskozásra az ügyben. A tanácskozás végeztével közösen elfogadott válasz tökéletesen visszaadja mindazon tudás és tapasztalat egészét, amellyel Schwarzenberg rendelkezett. Újra hangsúlyozta Buda stratégiai szerepét, megemlítve, hogy amennyiben az oszmán főserg a vár felmentésére indulna, úgy

⁸⁰ A későbbiekben erről még részletesebben esik szó.

⁸¹ *Ortelius* 2002. 112^f.

⁸² ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 376^f.

⁸³ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 369^f.

⁸⁴ *Gömöry* 1894. 105. a.; *Ortelius* 2002. 113^f.

⁸⁵ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 355^v.

⁸⁶ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 60^v–61^r.

⁸⁷ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 61^r.

két tűz közé kerülne, hiszen a hátukba kerülhetnének az erdélyi és a felső-magyarországi csapatok. Másrészt – visszaemlékezve az 1596. évi eseményekre – hangsúlyozták a tanácskozás résztvevői, hogy a Felső-Magyarországra vonulás hosszú, költséges, fáradalmas és legfőképpen hiábavaló volna, mivel a Váradot ostromlókat semmiben sem akadályozná meg. Ennek megfelelően egy Buda elleni támadás tervét támogatták, amit mind az uralkodó, mind Mátyás főherceg elfogadott.⁸⁸ Meg kell azonban említenem, hogy amikor a Schwarzenberg-vezette sereg szeptember 21-én Esztergomhoz ért és egyesült az itt álló csapatokkal, újabb haditanácsot tartottak a hadművelet céljáról. Itt újra arról született határozat, hogy az összegyűlt keresztény had Buda ostromára vonuljon inkább, mint Felső-Magyarországra.⁸⁹

Schwarzenberg egészen Mátyás főherceg táborba érkezéséig, október 9-ig egyedül vezette a hadműveleteket.⁹⁰ Buda ostroma október 3-án vette kezdetét, amikor is az egész keresztény had átkelt a Duna jobb partjára és először összecsapott az őrség lovasaival.⁹¹ A következő napon az egész sereget csatarendbe állította, majd egészen Budáig nyomult előre, kartánylövésnyire megközelítve a Cigány- vagy Basa várost. A Budáról kitört lovassággal egészen sötétedésig csatároztak a szőlőhegy körül. Schwarzenberg, miután az általa kirendelt kozákok, magyar és vallon lovasok elűzték a törököket, a stratégiai fontosságú pontokat magyar és német gyalogsággal megszállta. Védelmükre sáncot ásott velük, és tüzéséget vonatott előre.⁹² Addigra már tábort vertek és elfoglalták a Cigány- vagy Basa várost is (október 5-én), és elkezdte lövettetni három sánca húzatott ágyújával a Viziváros falait.⁹³ Bár Thurzó György október 8-i levelében megjegyezte, hogy azon „... elég kicsin törés vagyon, ki mit még csak egyszer sem ustromolhatták meg.”⁹⁴ A főherceg megérkezését követően is az ostrom egyik legfőbb motorja maradt.⁹⁵ A Viziváros október 10-i bevételét követően⁹⁶ minden energiáját a felsőváros és a vár elfoglalására fordította. Egy Bécsből október 24-én a Fuggerekhez küldött levélben azt olvashatjuk, hogy a Vizivárosból 21 löveggel törette a falakat és két aknát is ásott a védművek alá.⁹⁷ Emellett a várral szemközt, a Várhegy déli oldalára rendelt katonaságot és tüzéséget, valamint az őrsége által magára hagyott Gellért-hegyi erődöt megszállók az ott talált ágyúkkal is törték a falakat.⁹⁸ Ez utóbbinak a sáncait Schwarzenberg maga is megszemlélte október 16-án reggel.⁹⁹ A keresztény erőknél sem a felsővárost, sem a várat nem sikerült elfoglalniuk, és november 2-án dolgavégezetlenül voltak kénytelenek elvonulni.¹⁰⁰ Úgy vélem, hogy a kudarcért nem Schwarzenberget tehetjük felelőssé, hanem két egymással szorosan összefüggő tényező vezetett ide. Hiába született döntés már augusztus végén Buda

⁸⁸ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 62^r–63^r

⁸⁹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 64^v–65^r

⁹⁰ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 609^v; Fol. 618^v

⁹¹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 66^{r-v}; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 608^{r-v}

⁹² ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 67^r–68^r; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 608^v

⁹³ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 68^r–69^r; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 599^{r-v}

⁹⁴ *Thurzó* 1876. I. k. 251. o.

⁹⁵ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 653^r

⁹⁶ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 70^v–71^v; *Hatvani* 1859. 98. o.; *Thurzó* 1876. I. k. 253. o.; *Kjátib Cselebi* 1916. 284–285. o.

⁹⁷ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8971. Fol. 637^v. Vö.: *Kjátib Cselebi* 1916. 285. o.

⁹⁸ *Hatvani* 1859. 100. o.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 72^r–73^v

ostromáról, a keresztény had lassú gyülekezése és felvonulása értékes időtől fosztotta meg a hadvezért. Utóbbi ráadásul már előre vetítette mindazokat a problémákat, amelyekkel később az ostrom során meg kellett birkóznia. Jelesül és ismételtén, a hadakozáshoz már kedvezőtlen időjárással. Hiába érkezett meg az egész hadsereg szeptember 22-én Esztergom alá, a nagy esőzés és az erős szél miatt a Dunán és az Ipolyon átívelő hidak építéséhez hozzá sem tudtak még addigra kezdeni. Az elővédet adó magyar és kozák lovasság ugyan szeptember 24-én elindult, ám a felázott talajon szekereik elakadtak, így az Ipolyig sem jutottak el.¹⁰¹ Az időjárás a későbbiekben sem fogadta kegyeibe a keresztény hadsereget. Johann Eustach von Westernach birodalmi főhadbiztos már október 7-i jelentésében azt tudatta az Udvari Haditanáccsal, hogy a budai táborban lévő birodalmi rendek soldján felfogadott lovasok közül a nagy hideg miatt sokan betegen fekszenek sátraikban és összeeskábált kunyhóikban.¹⁰² Hat nappal később (október 13.) a táborból származó haditudósításban azt olvashatjuk, hogy a nagy hideg szelek miatt addig a katonaság – megfelelő ruházat híján¹⁰³ – nagyon rossz állapotban volt, és nem lehetett velük semmilyen ostromműveletre sem vállalkozni.¹⁰⁴ A szeles időjárást csakhamar tartós esőzés és havazás követte.¹⁰⁵ Szamosközy István minderről azt jegyezte fel, hogy „...a kedvezőtlen időjárás, minden hadi vállalkozás ellensége, amelyet Budánál a folytonos esőzések kívül még a havazás is súlyosbított, elütötte Schwarzenberget a város elfoglalásának reményétől: a falakat nem lehetett a terveknek megfelelően nagyobb ágyúkkal lövetni, és a csúszós utak miatt a katonákat sem lehetett a meredek hegyoldalban – a vár a hegy hátán épült – rohamra vezényelni. Mert bármennyire is erőlködtek is, a felázott, sáros út minden kísérletet kudarcra kárhoztatott; nem volt olyan hely, ahol esés vagy csúszás nélkül meg lehetett volna állni, vagy ahová lépni lehetett volna.”¹⁰⁶ Később az erdélyi történetíró még megjegyezte, hogy „...a legnagyobb akadályt az út nehézsége jelentette: ezzel még az ellenségénél is jobban meg kellett kínlódnia.”¹⁰⁷ Nem csodálkozhatunk tehát rajta, hogy a hadsereg orvosaként a hadjáratban résztvevő Tobias Coberus az ítéletidővel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy a keresztény sereget ért természeti csapásokért – eső, viharok, hideg – a sátán és a török varázslók voltak felelősek.¹⁰⁸

Schwarzenberg a gyors, rajtaütésszerű támadásokban és hosszan elhúzódó ostromokban megmutatta hadvezetői képességeit, sikereket és kudarcokat is elszenvedve. Mindezeket túl a tizenöt éves háború legjelentősebb csatájában a tervezés és a kijelölt csapatok vezetésének feladata is rá hárult. Az Obrist-Feldmarschalli tisztséghez tartozó funkcióknak megfelelően már a hadsereg felvonulásának koordinálását is el kellett látnia. A Fuggereknek Bécsből szeptember 28-án küldött jelentésben azt olvashatjuk, hogy Miksa főherceg négy nappal korábban (szeptember 24-én) az esztergomi táborban rendelkezésre álló összes katonát megmustrálta, amely egészen éjszakáig tartott. Majd kihirdette, hogy mindenki számára hat napra elegendő élelmet biztosítsanak és mindenki

¹⁰¹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 132. Fol. 65^r.

¹⁰² ÖStA KA HKRA Prag. №. 22.

¹⁰³ ÖStA KA HKRA Prag. №. 25.

¹⁰⁴ *Hatvani* 1859. 97. o.

¹⁰⁵ *Hatvani* 1859. 101–102. o.

¹⁰⁶ *Szamosközy* 1977. 155. o.

¹⁰⁷ *Szamosközy* 1977. 156. o.

¹⁰⁸ *Coberus* 1685. 9. o.

saját zászlója alatt maradjon, készen az indulásra. A keresztény sereg felkészítésében Schwarzenberg már nem vett részt, mivel őt már korábban Váchoz rendelték. Erre azért volt szükség, mert Miksa főherceg ekkor még azt tervezte, hogy innen Hatvanon keresztül vonulva siet Eger felmentésére.¹⁰⁹ Mint ahogyan Istvánffy Miklós történeti művében szerepel, végül az eredeti elképzelést elvetették, és a keresztény sereg az Ipoly és a Sajó völgyében menetelt a következőképpen: „...az ő [Miksa főherceg] népét háromfelé osztva, elébb indítá, úgyhogy Pálffy magyar kopjás lovasokkal s gyalogokkal Szent Mihály havának utolsó napján előlmenne, s az nemesség hadai Szécsénynél eleiben menének. Ezeknek pedig Schwarzenburg, az [Miksa főherceg] képebeli, az német hadnak fele részével utánamenne, az utolsó sereget az lövészerszámokkal ő maga vinné, és Mindszent havának negyedik napján útnak indulna.”¹¹⁰ Miksa csapataihoz október 18-án Sajóvamosnál csatlakoztak Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem, és Teuffenbach felső-magyarországi katonái.¹¹¹ A mintegy 50 000 főre duzzadt egyesített sereg innen vonult tovább a szultáni had ellen. Istvánffy szerint Miksa a kémektől és az elfogottak vallomásaiból arról értesült, hogy az oszmán had 30 000 katonával október 21-én vagy az éjszaka folyamán vagy hajnalban rajta akar ütni a keresztények miskolci táborán. Ezért „Schwarczemburnak, képebelinek, valóságosan megparancsolá, hogy az táborat kocsikkal és szekerekkel körülvenné, kétannyi számú strázsát állítna, s éjféltkor újabb-újabb vitézekkel azt változtatná, s minden felfegyverkezve készen lenni hadna.”¹¹²

Az első találkozóharcra azonban csak október 22-én került sor. A Mályi és Nyék térségében éjszakázott keresztény sereg a rajtaütések, és a csatarend gyors kialakítása érdekében négy oszlopban vonult fel. Ennek az alakzatnak a kialakítása, amely feladatnál Schwarzenbergre igen nagy felelősség hárult, igen bonyolult és időigényes művelet volt. Így nem lepődhetünk meg azon, hogy csak késő délután fedezték fel az oszmán sereg előőrseit.¹¹³ A kialakuló összecsapásnak az éjszaka beállta vetett véget. A harcban a Schwarzenberg, Pálffy és Király vezette katonaság jelentős veszteségeket okozott az oszmán hadnak. Istvánffy szerint utóbbiak közül közel ezer janicsár és négyszáznál több, főként portai lovas esett el, míg saját veszteségként 15 főt említett. Ráadásul a keresztények negyvenhárom ágyút is zsákmányoltak.¹¹⁴ A „magyar Livius” azt is lejegyezte művében, hogy Báthory Zsigmond az elért diadaltól fellelkesülve Miksa főherceg engedélye nélkül erdélyi hadaival átkelt a Csincse-patakon és a többi had vezetőit is erre biztatta. A megtartott haditanácson azonban úgy döntöttek, hogy visszahívják az összes egységet a túlpartról, mert az egész napos menetelésben a sereg elfáradt.¹¹⁵ Ezzel szemben a főherceg saját, a csatát követően október 28-án Kassán lejegyzett jelentésében az szerepel, hogy ő maga nyomult volna az oszmán had után a következő napon (október 23-án), ám a beérkezett hírek és saját hadainak kimerültsége miatt a megtartott tanácskozáson az a

¹⁰⁹ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 269–270f.

¹¹⁰ Istvánffy 2009. 257. o.

¹¹¹ Istvánffy 2009. 260. o.

¹¹² Istvánffy 2009. 261. o.

¹¹³ Kelenik 2003. 115. o.

¹¹⁴ Istvánffy 2009. 261–262. o. Vö.: ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 144^{r-v}, Gömöry 1892. 395. o.; Kelenik 2003. 115–116. o.

¹¹⁵ Istvánffy 2009. 262. o. Vö.: Kelenik 2003. 115–116. o.

döntés született, hogy a keresztény katonák a következő két napot pihenéssel töltik, majd csak 25-én indulnak az ellenség nyomába.¹¹⁶

A keresztény hadvezetés közben döntött: „...mivelhogy azon a helyen sem zsákmanýra, sem fahordásra, sem itatásra alkalmatosság nem vala, jobb s alkalmatosb helyet választván, az tábort Kereszttestől fertály mérföldre szállítani tetszik.”¹¹⁷ A sátrak felverése és a táborhely védelmére kialakított sáncok és szekérvár felállítása csak október 24-én fejeződött be. Ugyanezen a napon megjelentek a tatárok, akikkel a keresztény katonaság több alkalommal is összecsapott a nap folyamán. A különböző híradásokból Miksa főherceg és seregének vezetői arról értesültek, hogy a szultáni had közeledik feléjük.¹¹⁸ Az ekkor tartott haditanácson az a döntés született, „...hogy jobb s hasznosabb lenne, ha azt bátorságosb helyen megvárnák, hogysemmint eleibe mennék.”¹¹⁹ Miksa főherceg tehát lemondva eredeti tervéről nem nyomult előre,¹²⁰ sőt október 25-én egész éjszaka vonult, ám reggelre csatarendben álló oszmán főserg képe bontakozott ki előtte.¹²¹ Ezen a napon az összecsapásokban Schwarzenberg ismét személyesen is közbeavatkozott.¹²²

A összecsapást követően Miksa visszahúzódott csapataival táborába és megparancsolta Schwarzenbergnek, „...hogy mindeneknek a táborszerte meghirdette, hogy minden virradat elől a mezőn zászlójok alatt seregekben fegyverben állana.”¹²³ A főherceg tehát másnap, október 26-án is harcra készült. Saját jelentése szerint azt tervezte, hogy csapatait nem osztja meg a két átkelő között, hanem átengedi a patak túlsópartjára az oszmán főserg egy részét, és így teljes erejével támadhat rájuk.¹²⁴

Másnap tehát csatarendbe állt a keresztény had, várva a támadást. Kelenik József rekonstrukciója szerint ezt úgy alakította ki Schwarzenberg, hogy egyrészt mind támadásra, mind védekezésre alkalmas legyen. Másrészt az öt különféle csapatnem mindegyike a csatarenden belül azt a helyet foglalta el, ahol a leghatékonyabban tud harcolni.¹²⁵ A kibontakozó csata kezdetben a keresztény fegyverek győzelmét ígérte.¹²⁶ Miksa jelentése szerint a mocsáron átkelt oszmán had elleni támadás sikerén fölbuzdulva az erdélyi fejedelem és Pálffy elkezdte kérlelni és győzködni őt arról, hogy az eredeti haditervet felrúgva nyomuljanak át a patakon és a sikert valódi győzelemmé fejlesszék.¹²⁷ A főherceg végül engedett, és „akkoron Schwarczemburnak meghagyja, hogy jó rendtartással a hadat általköltöztesse.”¹²⁸

Az eredetileg meghatározott terv feladása volt az a momentum, amely megpecsételte a keresztény had sorsát, amelyben szertefoszlott a győzelem lehetősége. Az immáron az oszmán táborért folyó harcban a sereg rendje felbomlott, a katonák egy jó része fosz-

¹¹⁶ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 144^v; *Gömöry* 1892. 395–396. o.

¹¹⁷ *Istvánffy* 2009. 262. o.

¹¹⁸ *Gömöry* 1892. 396. o.; *Kelenik* 2003. 117. o.

¹¹⁹ *Istvánffy* 2009. 262–263. o.

¹²⁰ *Gömöry* 1892. 396. o.

¹²¹ *Kelenik* 2003. 118. o.

¹²² *Istvánffy* 2009. 263. o.

¹²³ *Istvánffy* 2009. 264. o.

¹²⁴ *Gömöry* 1892. 396. o.

¹²⁵ *Kelenik* 2003. 120–121. o.

¹²⁶ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 145^v; *Gömöry* 1892. 396. o.; *Istvánffy* 2009. 265. o.

¹²⁷ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 146^r; *Gömöry* 1892. 397. o.; *Kelenik* 2003. 122. o.; *Istvánffy* 2009. 266. o.

¹²⁸ *Istvánffy* 2009. 266. o.

togatni kezdett. A szultán védelmére rendelt janicsárok, valamint Cigala pasa hátvédlovasságának támadása megingatta mind az első, mind a második keresztény hadrendet. Menekülésük csakhamar pánikszerű futássá változott.¹²⁹ Felmerül a kérdés: miért nem avatkozott közbe a keresztény hadvezetés a válságos pillanatban? Egyrészt, mivel maguk is a csapatok mellett tartózkodtak, így csak a harcmező kis részéről rendelkezhetek bármiféle információval. Másrészt a nehezen felszálló lőporfüst, majd a leszálló köd tovább nehezíthette tájékozódásukat. Harmadrészt úgy tűnik, hogy mind Miksa, mind pedig Schwarzenberg a visszaözönlőket látva túl gyorsan tűnt el a csataterőről. Egy, a Fuggereknek november 19-i dátummal Prágából küldött jelentésben azt olvashatjuk, hogy Pálffy és Teuffenbach katonasága, valamint az erdélyi had egy része is a patakon átlábalva újra összegyűlt a megerődített táborban. Tehát lehetőség lett volna a harc továbbfolytatására, a megerődített tábor védelmére. Ez a hely alkalmas lett volna a csapatok újrászervezésére, amennyiben lett volna valaki, aki ezt megteszi. Azonban sem a főherceget, sem pedig Schwarzenberget nem találták ott, így a saját és a zsákmányolt ágyúkkal együtt ők is elvonultak.¹³⁰

Az Obrist-Feldmarschall sorsáról egy ideig nem is tudtak semmi bizonyosat. A csata elvesztésének híre november 3-án jutott el Prágába, és a beszámoló szerint Schwarzenberg is meghalt.¹³¹ A Fuggerekhez november 21-i dátummal Bécsből érkezett jelentésben olvashatunk először arról, hogy a városban látták, azaz túlélte a csatát.¹³²

Milyen kép bontakozik ki ezek alapján a hadvezér Schwarzenbergéről? Úgy gondolom, hogy tapasztalatait, szakértelmét, de ha kellett, akkor mások ötleteit, terveit (legyen az stratégiai vagy haditechnikai) is adaptálta a magyarországi hadszíntéren, és tudása legjavát adva igyekezett ezeket megvalósítani. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy cselekvési lehetőségei természetesen nem lehettek függetlenek a helyi domborzati, éghajlati és vízrajzi körülményektől és a kor, valamint a Habsburg Monarchia logisztikai fejlettségétől. Kudarcai ellenére is jó és sikeres katona volt tehát, akinek „munkásságát” az udvar is megfelelő módon honorálta. Az uralkodó 1596-ban tanácsosi, egy esztendővel később hadi tanácsosi címet adományozott számára.¹³³ A sikeres győri rajtaütést követően az Udvari Haditanács 1598. augusztus 1-jei dátummal a *General* titulust javasolta részére.¹³⁴ Arra vonatkozóan sajnos nem áll rendelkezésemre további adat, hogy ezt meg is kapta volna. Az azonban bizonyos, hogy az uralkodó 1599. június 5-én Prágában lovaggá ütötte.¹³⁵ Az azévi hadjáratra pedig nem csupán az *obrist-feldmarschalli*, hanem az *Obrist-Feldgeneral* megbízott helyettesi tisztségét is megkapta.¹³⁶ Felfelé ívelő karrierjének vetett véget 1600. július 29-én egy lázadó vallon puskájából leadott lövés.

¹²⁹ Kelenik 2003. 124. o.

¹³⁰ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 90^{r-v}.

¹³¹ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 127^r.

¹³² ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8969. Fol. 83^{r-v}.

¹³³ ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best. 511/1598.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 7^v. №. 57.; Pálffy – Perger 1998. 245–246. o.

¹³⁴ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 201. Fol. 20^r. №. 8.; Pálffy – Perger 1998. 246. o.

¹³⁵ Schwarzenberg 1963. 107. o.; Pálffy – Perger 1998. 246. o.

¹³⁶ ÖStA KA ZSt Sonderreihe Best. 636/1599.; ÖStA KA AFA 1599/6/6.; Schwarzenberg 1963. 107. o.; Pálffy – Perger 1998. 246. o.

BIBLIOGRÁFIA

- Antonitsch* 1975. *Evelyn Antonitsch*: Die Wehrmaßnahmen der innerösterreichischen Länder im dreizehnjährigen Türkenkrieg 1593–1606. Diss. Graz, 1975.
- Banfi* 1939. *Florio Banfi*: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadiválalatai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 40. (1939) 1–33. o.
- Coberus* 1685. *Tobias Coberus*: Observationum medicarum castrensi Hungaricarum decades tres. Helmstadt, 1685.
- Fronsperger* 1573. *Leonhard Fronsperger*: Von Schanzen vnnd Befestigungen vmb die Feldtlager auffzuwerffen... Frankfurt am Main, 1573.
- Gömöry* 1892. *Gömöry Gusztáv*: Miksa főherceg jelentése Rudolf császár és magyar királyhoz a mezőkeresztesi csatáról. *Hadtörténelmi Közlemények*, 5. (1892) 394–399. o.
- Gömöry* 1894. *Gömöry Gusztáv*: Hatvan ostroma és bevétele 1596-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 7. (1894) 96–107, 242–254. o.
- Hatvani* 1859. *Hatvani (Horváth) Mihály*: Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. III. k. (1553–1608). Pest, 1859.
- Heischmann* 1925. *Eugen Heischmann*: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien, 1925.
- Hummelberger – Peball* 1974. *Walter Hummelberger – Kurt Peball*: Die Festungen Wiens. Wien, 1974.
- Istvánffy* 2009. *Istvánffy Miklós* Magyarok dolgairól írt históriája *Tállyai Pál* XVII. századi fordításában. Reprint. Budapest, 2009.
- Ivanics* 1994. *Ivanics Mária*: A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban. Budapest, 1994.
- Jedlicska* 1897. *Jedlicska Pál*: Adatok Erdődy báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600. Eger, 1897.
- Kalmár* 1961. *Kalmár János*: A petárda szerepe Győr 1598. évi visszavívásánál. *Arrabona – Múzeumi Közlemények*, 3. (1961) 79–100. o.
- Kelenik* 1998. *Kelenik József*: Tata helye és szerepe a végvári rendszerben a 16. század utolsó harmadában. In: Tata a tizenöt éves háborúban. *Annales Tataienses*. I. k. Szerk. *Fatuska János – Fülöp Éva Mária – ifj. Gyüszí László*. Tata, 1998. 59–76. o.
- Kelenik* 2003. *Kelenik József*: A mezőkeresztesi csata (1596. október 26.). In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 2003. 111–130. o.

- Kjátib Cselebi* 1916. Kjátib Cselebi fezlíkjéből. In: Török történetírók. III. k. (1566–1659). Ford. *Karácson Imre*, s. a. r. *Szekfü Gyula*. Budapest 1916. 200–388. o.
- Kozics* 1891. *Kozics László*: Győr vár 1594-től 1598-ig. *Hadtörténeti Közlemények*, 4. (1891) 489–508., 683–702. o.
- Meynert* 1854. *Hermann Meynert*: Geschichte der K. K. österreichischen Armees. Ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge von der frühesten bis auf die neuere Zeit. Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der Österreichischen Monarchie zur Zeit Kaiser Maximilian's I. und bis zum dreissigjährigen Kreige. Wien, 1854.
- Ortelius* 2002. *Hyeronimus Augustinus Ortelius*: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602. (Reprint: Győr, 2002.)
- Pálffy* 1997. *Pálffy Géza*: A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította: *Pálffy Géza*. Szerk. *Hermann István*. Pápa, 1997.
- Pálffy* 1999. *Pálffy Géza*: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999.
- Pálffy – Perger* 1998. *Pálffy Géza – Richard Perger*: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16–17. század). *Fons*, 5. (1998) 2. sz. 207–264. o.
- Pecsevi* 1916. Pecsevi Ibrahim tarihjából. In: Török történetírók. III. k. (1566–1659). Ford. *Karácson Imre*, s. a. r. *Szekfü Gyula*. Budapest, 1916. 71–193. o.
- Redlich* 1954. *Fritz Redlich*: Der Markatender. *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 41. (1954) 227–252. o.
- Schwarzenberg* 1963. *Karl Fürst zu Schwarzenberg*: Geschichte der reichsständischen Hauses Schwarzenberg. (Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte. Reihe IX. Darstellungen aus der fränkischen Geschichte Bd. 16.; Bibliothek familiengeschichtlicher Arbeitern XXX.) Neustadt an der Aisch, 1963.
- Schwendi* 1594. *Lazarus von Schwendi*: Kriegsdiscurs. Von Bestellung deß ganzen Kriegswesens. Frankfurt am Main, 1594.
- Szakály* 1981. *Szakály Ferenc*: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Budapest, 1981.
- Szakály* 1983. *Szakály Ferenc*: A török megszállás alatt. In: Szeged története. I. k. Szerk. *Kristó Gyula*. Szeged, 1983. 537–738. o.
- Szamosközy* 1880. Szamosközy István történeti maradványai. 1542–1608. IV. vegyes följegyzések. Kiadta: *Szilágyi Sándor*. Budapest, 1880.

- Szamosközy* 1976. *Szamosközy István: Erdély története 1598–1599, 1603. Ford. Borzsák István. Budapest, 1977.*
- Thurzó* 1876. Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szentmihályi Czobor Erzsébethez. I–II. k. Közreadja: *Kubinyi Miklós. Budapest, 1876.*
- Tóth* 1985. *Tóth Sándor László: A török haditevékenység akciórádusza a 15 éves háborúban. Hadtörténelmi Közlemények, 32. (1985) 4. sz. 761–785. o.*
- Tóth* 2000. *Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.*
- Tóth* 2004. *Tóth Sándor László: Esztergom 1594.évi sikertelen ostroma. In: A végvári dicsőség nyomában. Tanulmányok Balassi Bálintról és koráról. Szerk. Kiss Gábor Ferenc és Kruppa Tamás. Szeged, 2004. 7–25. o.*
- Varga* 2009. *Varga Szabolcs: Irem kertje. Pécs története a török hódoltság korában (1526–1686). Pécs, 2009.*
- Veltzé* 1902. *Die Wiener Stadtguardia. (1531–1741). Nach Originalquellen bearb. Alois Veltzé. Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, 36–37. (1902) 1–213. o.*
- Veress D.* 1993. *Veress D. Csaba: A győri vár. Budapest, 1993.*
- Vocelka* 1985. *Karl Vocelka: Rudolf II. und seine Zeit. Wien–Graz–Köln, 1985.*

RÖVIDÍTÉSEK

ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
H AA	Hungarica Allgemeine Akten
MEA RA	Mainzer Erzkanzlerarchiv, 1486–1806
StAbt	Staatsabteilungen
KA	Kriegsarchiv
AFA	Alte Feldakten
HKR	Hofkriegsrat
Pr. Exp.	Wien Protokoll Expedit
Pr. Reg.	Wien Protokoll Registratur
ZSt Sonderreihe (Best.)	Zentralstelle, Sonderreihe Bestellungen
ÖNB Fuggerzeitungen Cod.	Österreichische Nationalbibliothek, Fuggerzeitungen Codex

Zoltán Péter Bagi

ADOLF VON SCHWARZENBERG AS A MILITARY LEADER

(Abstract)

John Keegan's work *The Mask of Command* defined five imperatives which any military leader has to follow and obey in order to be successful. The author thinks the most important imperative is the fourth one, action, which has to be founded on the knowledge and "vision" of the person under examination, who in this case is Adolf von Schwarzenberg. The paper claims that the military leader adapted his experiences, expertise, as well as others' ideas and plans (either strategic or technology-related) if necessary in the Hungarian war theatre, and gave the best of his knowledge to realise these goals. Naturally, his actions depended on the local conditions of relief, climate and hydrography, and on the logistical level of the period and of the Habsburg Monarchy. Thus, despite his failures, he was a good and successful soldier, and his work was rewarded properly by the royal court.

Zoltán Péter Bagi

DER FELDHERR ADOLF VON SCHWARZENBERG

(Résumé)

John Keegan formulierte in seinem Werk *Die Maske des Feldherrn* fünf Imperative, die ein Feldherr im Interesse des Erfolgs befolgen, einhalten musste. Meiner Ansicht nach handelt es sich beim vierten Imperativ, dem Handeln, um eine äußerst wichtige Aufgabe, die auf den Erfahrungen und der „Sicht“ der untersuchten Person, im vorliegenden Fall Adolf von Schwarzenberg, gründen muss. Ich bin der Meinung, dass er seine Erfahrungen, sein Fachwissen und – falls dies notwendig war – auch die (strategischen oder militärtechnischen) Ideen und Pläne anderer auf dem Kriegsschauplatz in Ungarn adaptierte. Er gab sein Bestes, um diese auch umzusetzen. Seine Handlungsmöglichkeiten konnten natürlich von den lokalen topografischen, klimatischen und hydrografischen Gegebenheiten sowie vom logistischen Entwicklungsstand der Zeit und der Doppelmonarchie nicht unabhängig sein. Trotz seiner Misserfolge war er also ein guter und erfolgreicher Soldat, dessen „Arbeit“ auch vom Hof entsprechend honoriert wurde.

Zoltán Péter Bagi

ADOLF VON SCHWARZENBERG, LE CHEF DE GUERRE

(Résumé)

Dans son ouvrage *L'art du commandement*, John Keegan a défini cinq impératifs qu'un chef devait suivre et respecter pour réussir. J'estime que le plus important de ces impératifs est le quatrième, à savoir l'action qui doit reposer sur les connaissances et la

« vision » de la personne examinée qui est dans ce cas Adolf von Schwarzenberg. Je pense que ce chef a su adapter aux opérations de Hongrie ses expériences et son savoir-faire ou, le cas échéant, les idées et les plans (stratégiques ou de technique militaire) d'autrui. En effet, il a donné le meilleur de lui-même pour les mettre en œuvre. Bien entendu, ses actions furent tributaires des circonstances locales (relief, climat, hydrographie) et des conditions logistiques de l'époque et de la Monarchie des Habsbourg. En dépit de ses échecs, il fut un grand militaire dont l'activité a été honorée aussi par la cour.

Петер Золтан Баги

ПОЛКОВОДЕЦ АДОЛЬФ ФОН ШВАРЦЕНБЕРГ

(Резюме)

Джон Киган в своём произведении под названием Маска Командирования изложил пять императивов, которым генерал должен подчиняться и следовать, чтобы добиться успеха. На мой взгляд, наиболее важным из них является четвертое настоятельно важное дело Кигана, то есть действие, которое должно основываться на знании и «видении» рассматриваемой личности, то есть в данном случае Адольфа фон Шварценберга. Я думаю так, что он адаптировал не только свой опыт, навыки, компетентность, знания, но при необходимости, идеи и планы других (будь те стратегические или военнотехнические) и на венгерском театре военных действий, и отдавая лучшие знания стремился реализовать их. Разумеется, возможности его деятельности не могли быть независимыми от местных топографических, климатических и гидрографических условий, а также от эпохи и логистического развития Габсбургской Монархии. Несмотря на свои неудачи, он был хорошим и успешным солдатом, чья «деятельность» должным образом была вознаграждена двором.